

УДК 159.9:32](075)

Траверсе Т. М.[°]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, доктор психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної психології (м. Київ)

ПОЛІТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ПЕРЕСІЧНОГО АКТОРА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МИРУ

У статті розглядаються психологічні особливості політичного мислення у процесі розуміння актором політичних задач. Йдеться про особливості ірраціональної сфери пошукового процесу. У дослідженні виокремлено фактори «інтуїція», «раціональність», «творчість» «еталон», які розкривають сутність неусвідомлюваних компонентів політичного мислення.

Ключові слова: інтуїція, смисли, неявне знання, політичне мислення.

В статье рассматриваются психологические особенности политического мышления в процессе понимания актором политических задач. Речь идёт об особенностях иррациональной сферы поискового процесса. В исследовании установлено факторы «интуиция», «рациональность», «творчество», «эталон», которые раскрывают сущность неосознаваемых компонентов политического мышления.

Ключевые слова: интуиция, смыслы, неявные знания, политическое мышление.

In the article the psychological features of the political thinking in the process of understanding subject of political tasks. Speech goes about the features of irrational sphere of searching process. In research factors are distinguished «intuition», «rationality», «creativity», «standard», that expose essence of the unrealized components of the political thinking.

Keywords: intuition, senses, non-obvious knowledge, political thinking.

Актуальність. У кризові, так звані перехідні часи суспільного розвитку (в якому перебуває нинішня Україна) відбувається розпад універсальної картини світу, виникає криза колективної ідентичності. Інтенсифікується циркуляція еліт, змінюються відносини між елітою і масою. Відбувається активізація міфу і архетипу. Домінують есхатологічні та хіліастичні переживання історії. Активізується особа маргінального типу (що може призвести до інституціалізації її картини світу). Виникають передумови вивільнення ірраціональної сфери політичної психіки [13].

Аналіз джерел. Ірраціональна складова психіки в політиці функціонує у формах надіндивідуальних надсвідомих явищ: уроджені ідеї (Р. Декарт), архетипи колективного несвідомого (К. Юнг), космічна свідомість (Е. Фромм), колективні уявлення (Е. Дюркгайм, Л. Леві-Брюль) та ін.; неусвідомлюваних збудників поведінки; неусвідомлюваних механізмів свідомих дій (явища неусвідомлюваного настановлення, неусвідомлюваного супроводу свідомих дій та психічних станів). Усі вони представляють неусвідомлювану силу звички, автоматизації, сукупність знань, вмінь, норм поведінки, які склались у соціальному досвіді членів соціальних спільнот та пригнічують індивідуальну свідомість та політичне мислення людей (В. М. Бехтерев, Е. Дюркгейм, С. Московичі, М.-Л. Рукетт, С. Сігеле та ін.).

Згідно з класичними теоріями раціональності політичний процес є лише частково раціональним. Будь-які соціально-політичні факти не є строго об'єктивними. Вони значною мірою є продуктами соціального конструювання.

Навіть добре відомі структуровані проблеми є мінливими, їхній смисловий зміст відрізняється залежно від ситуації, сторін-учасників та ін. складових проблемної ситуації. При розгляді політичних рішень (як найбільш «розумних» в контексті суспільно-історичної перспективи) саме ціннісна, а тим самим ірраціональна основа може слугувати критерієм їхнього прийняття, а не інтелектуальне обґрунтування.

Формування та функціонування пізнання актором політики нами розглядається як система основних груп психічних утворень – функціональних, операційних та мотиваційних. Функціональні механізми пізнавальних процесів є завжди полімодальними та полісистемними, вони формуються у процесі накопичення та узагальнення індивідуального досвіду людини. С. Л. Рубінштейн зазначав, що «один і той самий процес може бути і, як правило, буває і інтелектуальним, і емоційним, і вольовим. Емоційний процес, наприклад, у дійсності ніколи не зводиться до «чистої», тобто абстрактної емоційності; він завжди включає у якійсь єдності та взаємопроникненні не лише емоційні, але й інтелектуальні моменти, - так само як інтелектуальний процес мислення містить зазвичай тією чи іншою мірою емоційні моменти, а не зводиться до «чистої», тобто абстрактної, ізольовано взятої інтелектуальності. Йдеться не про те, що емоція знаходиться у єдності і взаємозв'язку з мисленням або мислення з емоцією, а про те, що саме мислення як реальний психічний процес вже є єдністю інтелектуального та емоційного, а емоція – єдністю емоційного та інтелектуального» [10, С. 202].

У суспільстві перехідного типу, якою є сучасна Україна, політичні погляди акторів існують, здебільшого, не у вигляді довершеної системи аргументів і переконань, а у формі окремих фрагментів такої системи (М. Михальченко, Ф. Рудич). Психологічний статус цих ментальних уявлень щодо цінностей, ідеалів, перспектив може бути кваліфікованим як неявне знання (М. Полані), «живе знання», імпліцитні уявлення (О. В. Петрунько), інтуїція (Я. О. Пономарьов, Г. С. Костюк та ін.). Намагаючись зрозуміти суперечливу політичну дійсність, не будучи фахівцем у політичній діяльності у пересічного громадянина актуалізуються ірраціональні складові політичного мислення. Внаслідок чого останнє набуває характеристик архаїчного, міфологічного та ін., що призводить до некоректного орієнтування людини у навколишній дійсності.

Мета статті – розглянути особливості функціонування інтуїції в політичному мисленні акторів.

Виклад основного матеріалу. Форми ірраціональності у політичній діяльності функціонують у діапазоні континууму індивідуальність – безособовість. Що має прояви у появі політиків-містиків (К. Юнг, М. Попович), світосприйняття, яке актуалізується у формах ідеології, як різного штибу утопій. М. Попович, характеризуючи Л. Троцького, зазначає: «Готовність на все і схильність до гри зі смертю («ми уклали угоду зі смертю», «якщо ми підемо, то грюкнемо дверима так, що здригнеться світ» (писав Троцький. – Т. Т.) ... Троцький, що на все дивився з легкою зневагою втаємниченого в історичні процеси вождя мільйонних мас, відчував запах смерті і не боявся його» [7, с. 227]. Водночас безособовість існує як потреба актора у пристосуванні до політичної необхідності. Наприклад, характеризуючи кризові події в Україні досліджувані зазначали: «... ми молилися у

Михайлівському Соборі ... ніби щось відбулося, таке піднесення ... ми дізналися, що Беркут не пішов у наступ ... знаєте, Бог таки є ...»).

Проблема розуміння політики представлена раціональними та ірраціональними феноменами у процесі вироблення та прийняття політичного рішення (І. Дрор, Г. Саймон), політичного менеджменту (А. В. Карпов), аналізу та прогнозування тощо. Теоретичні моделі прийняття рішень здійснили вплив на розуміння інтелектуальних стратегій людини. Дослідники, які спираються на спільність критеріїв раціональності стосовно економічної поведінки та вироблення інтелектуальних рішень, розглядаючи інтелект особи як «обмежений ресурс» (що дає змогу використовувати ідею розподілу ресурсів). Диференціюючи поняття раціональності як процесу та результату вчені інтерпретують раціональність як результат вибору та як результат «розумності» його підготовки. Як зауважує Г. Саймон – ««розумні люди» приходять до «розумних» висновків у обставинах, коли немає можливості застосувати класичні моделі раціонального вибору» [11, с. 37].

Врахування того, що у ситуації вибору суб'єкт практично ніколи не здатен охопити всю сукупність об'єктивних орієнтирів, а також те, що «образи задачі» або «динамічні моделі» (як форми презентації умов вибору або в цілому проблемної ситуації) можуть не включати прогнозу об'єктивних змін ситуації, призвело до концепції «обмеженої раціональності». Зокрема, Г. Саймон запропонував розглядати раціональність стратегій виборів не з точки зору відповідності зовнішнім або кількісним критеріям їхньої оптимальності, а з точки зору відповідності мисленнєвому плану, який (у силу обмеженості ресурсів уваги та мислення людини) завжди буде передбачати спрощення ситуації, недоврахування якихось деталей, та й взагалі виявитися «фатальним» у силу евристичного підходу суб'єкта до аналізу альтернатив [11].

Актор здатен на однозначні оцінки і дії, які поєднують його дії з учасниками політичного дійства у цілісність (на основі спільного для всіх її членів колективного безсвідомого) та водночас відокремлюють (а то й протиставляють) стосовно інших. Це мало вияв у різного роду підтримці учасників Майдану. Зокрема, на питання «для чого ви носите стрічку з кольорами державного прапора? Що це означає?» досліджувані зазначали: «... молюся за Україну ...», «... це моя особиста справа ...», «нічого не означає ...». Уточнення питання іншим – «чи означає це, що всі, хто не носить такий знак не переймаються подіями в країні?» – у чверті випадків призводило до інтелектуалізації ситуації. Проте інші давали такий самий емоційний зв'язок: «це справа кожного ...», «... за інших я не можу відповідати» та ін. Тобто сформований персональний досвід дає змогу особі думати, що його цілком стереотипно можна перенести у політику, або у іншу ситуацію в політиці. Наприклад, варіації тверджень типу «... Яника на йолку», «... здобувати нову владу», «прогнати корупціонерів ...» не є а ні дійсним розв'язанням об'єктивної політичної проблеми, ні тим більше її прикінцевим результатом.

Водночас, емоційні потрясіння роз'єднують людей, коли граничні ситуації виникають об'єктивно і неочікувано, а вчинки стають ірраціональними. У ході розв'язку задачі на аналізування студент мехмату узагальнив свої умовиводи про діючу владу: «... нічого особливого, люди як люди, а ви – провокатор». Емоційні ефекти призводять до зміни індивідуальної свідомості, що має прояв у

деформаціях сприймання контекстів політичної ситуації, одиниць її трактування, виокремлення причинно-наслідкових зв'язків та співвідношень, ймовірнісних характеристик дійсності, які мають зв'язок з мисленнєвими стратегіями, суб'єктивною інтерпретацією неструктурованої, невизначеної інформації про політику тощо.

Розпад (а почасти відсутність) ідеології, як більш пізньої системи колективних уявлень призводить до активізації їхньої ранньої системи. Вони відображують не властивості свідомості окремого актора, а складність настроїв, емоційний стан суспільства в цілому, яке виявилось нездатним протистояти «викликам історії» (А. Тойнбі). Водночас дослідники зазначають, що індивідуальна інтерпретація суб'єктивного сенсу інтеріоризованих соціальних норм «функціонує як невидима для особи влада. Тиск громадської думки є назагал глобальним, а основний його психологічний масив переважно не усвідомлюється, хоча й переживається як не досить очевидний, знеособлений вплив. Поступово зміст соціальних вимог приймається як найбільш слухний, і в такий спосіб соціальні норми інституціалізуються, надаючи додаткової сталості соціальній структурі [8]. При цьому несвідомі ставлення до влади виявляються для особи психологічно ближчими, ніж ставлення свідомі (Н. Хазратова, М. Гнатко, 2000).

Наприклад, джерела ідеологічних відображень дійсності (за К. Юнґом) містяться в індивідуальних репрезентаціях колективного несвідомого. Їх можна трактувати як апіорні схеми, специфічні форми «організації ментального досвіду у вигляді індивідуального розумового бачення (умозрения), тобто того як людина мисленно бачить в даний конкретний момент часу дану конкретну подію» [15, с. 156]. Вони є суб'єктно детермінованими. Йдеться про психічні образи, які виникають у зв'язку із потребою визначитися у проблемі та розв'язати її. Як зазначає М. Л. Смульсон, репрезентації «будуються в конкретному індивідуальному контексті для специфічних цілей: для розуміння певної ситуації, для того, щоб бути готовим до вимог плинної задачі. Конструювання репрезентацій спрямовується задачею і природою рішення, яке шукається ... репрезентації є результатом безпосереднього відображення дійсності, опосередкованого задачею ... це такі семантичні мережі, які безпосередньо відображують бачення задачі суб'єктом ... і той факт, що суб'єкт задачу бачить, і те, як він задачу бачить» [12, с. 77].

Політичне мислення пов'язане зі здатністю актора до усвідомлення й, водночас, абстрагування, виходу за межі безпосередніх суспільно-політичних контекстів. Дослідники зауважують, що ідентифікація об'єктивної дійсності з існуючими у свідомості акторів еталонами як розпізнавання соціальних об'єктів є актом категоризації (К. О. Абульханова-Славська, Дж. Брунер). Тобто об'єктно породжуваний феномен конструювання актором конкретного політичного контексту виникає у момент його взаємодії з навколишнім світом та фіксується у ментальній моделі (Б. Троссей, П. Розенцвейг, 1997); особистісних конструктах (Дж. Келлі, 2000); індивідуально-особистісних еталонах сприймання оточуючого світу (В. Ф. Петренко, 1997).

Услід за С. Л. Рубінштейном можна стверджувати, що образи політичної психіки відображують не стільки явища та предмети, а насамперед життєвий смисл політики для актора, відношення до його потреб. Йдеться про

«особистісний смисл об'єктів та явищ дійсності як складових образів сприйняття і представлення відповідних об'єктів і явищ, які відображає їхній смисл для суб'єкта і презентує його суб'єкту шляхом емоційного забарвлення образів та їхніх трансформацій» [5, с. 181].

Розкриваючи екзистенційний аспект розуміння В. В. Знаков зазначає, що «задача розуміння для суб'єкта полягає в тому, щоб інтуїтивно осягти ціле ще до ясного усвідомлення його частин. Розуміння, передуючи знанню, породжує погано усвідомлюваний суб'єктом (який здійснює розуміння) контекст того, що піддається розумінню. І чим чіткіше людина усвідомлює обмеженість свого знання, його злитість з контекстом, який є не може бути пізнаним, тим, як це не парадоксально, вона осмисленіше ним оперує» [4, с. 83]. «Осмислено оперувати знанням, водночас віддаючи собі звіт у принциповій неможливості «знання о знанні», в стані лише той, хто сприймає його разом з непознаваним контекстом, тобто не знаючи, розуміє» [2, с.42].

П. Рікьор, говорячи про «інтуїцію розуміння» зазначає, що розуміння як процес є дещо таким, що постійно вислизає від рефлексії, і водночас таким, що безпосередньо переживається. Розуміння як «модус буття» є продуктивно-особистісним процесом, результатом якого є дещо особистісно нове/

Дослідники виокремлюють чимало видів інтуїції (Ф. Асмус, М. Бунге, А.А. Налчаджян). Серед них містична, чиста, метафізична, інтуїція сутності – як надраціональний дар осягнення. Це «майже завжди здатність людського розуму, яка відрізняється як від чуттєвості, так і від розсудку і є не що інше, як певний автономний спосіб пізнання, а саме раптове, повне і точне осягнення» [1, с. 5]. Як швидкий умовивід, раптовість вважають рисою реальних форм інтелектуальної інтуїції. Швидкість зумовлюється насамперед згорнутістю та неусвідомлюваністю процесу пізнання (Г. С. Костюк та ін.). Чуттєва інтуїція існує як безпосереднє угледіння істини за допомогою органів чуття. Як зазначає В. В. Знаков, у неусвідомлюваності істини у згорнутому виді у неявний спосіб міститься знання про неї (В. В. Знаков). Аналіз біографій видатних політиків дає підстави виокремити таку властивість мислення актора, як «чуття ситуації» (наприклад, Ленін: «завтра буде пізно, – сьогодні – ...»), яке є синтезом предметно-поняттєвого змісту мисленнєвої діяльності та практичності. Коли «усвідомлення почуття означає не лише зазнавати його як переживання, а й співвіднести з тим предметом ... на яке воно спрямовується» [9, с. 9].

У результаті факторизації змінних по всій вибірці ми отримали фактори, які свідчать про наявність у політичному мисленні інтуїції (фактор 4), раціональності (фактор 5), творчості (фактор 6), здогадки (фактор 9).

Фактор (4) «інтуїтивність» має навантаження змінних, що відображують характеристики ментальної моделі (Б. Троссей, П. Розенцвейг, 1997). Остання не завжди була усвідомленою, а структура ситуації виявлялася більш визначальною, порівняно із суб'єктивним досвідом політичних подій у акторів. Це позначається тактиками орієнтації на структуру (,402) та на умови задачної ситуації (,314). При цьому переважними виявилися неясні задуми (,764); інтелектуальна готовність розв'язувати нові задачі (,453); умовні розв'язки (,641) та розв'язки за принципом символізації (,495); виражений емоційний супровід політичної ситуації (-,355) та розв'язки за принципом комбінування (,512), символізації (,495), реконструювання (,387), випадкових підстановок (,347).

Фактор 5 («раціональність») склали: тактики структурно-функціональної (,675) та функціональної (,467) орієнтації, інтерполяції (,346), конкретизації (,397); операції аналізу (,363) та диференціювання (,316), наявність уточнень (,324) та розв'язки за принципом аналогії (,347).

Фактор 6 («творчість») складають: неясність задумів (-,325), спрямованість на оригінальність (,673), правильні варіанти розв'язку (,620), неявне знання (,393), впевненість (,409), точні задуми (,450), розв'язки еталонні (,321) та за принципом комбінування (,308).

Фактор 9 («здогадка») складають: миттєвий розв'язок (,519), оціночні дії (,410) та дії за принципом реконструювання (,323).

Залежно від групи та розв'язуваної задачі ці фактори несуть уточнене смислове навантаження. Зокрема, у групі політиків фактор «інтуїція» має прояв: у наявності чутливості до ситуації, уточнень (,866); здогадках (,431); панорамній представленості операцій – аналізу (,873), диференціювання (,564), абстрагування (,550), узагальнення (,408), порівняння (,334); спрямованість на оригінальність (,415) та практичність (,400); а також тактиках – аналогізування (,459), інтерполяції (,835), екстраполяції (,840), розв'язків за принципом комбінування (,475). Це підтверджує положення стосовно того, що інтуїтивне мислення відбувається за загальними закономірностями мисленнєвої діяльності є стратегіально організованим та згорнутим, а отже суб'єктивно неусвідомленим (Я. О. Пономарьов, Г. С. Костюк, В. О. Моляко та ін.). Диференціація змісту цього фактору за задачами, які розв'язували політики ще більше уточнює зміст інтуїтивності політичного мислення.

Раціональність політичного мислення у групі політиків полягає: у відсіві непотрібного (,668); наявності умовиводів і попередніх висновків (,541); формулюванні наслідків (,635); оригінальних розв'язках (,407). За відсутності неявного знання (-,784), спрямованості на процес (-,788), пояснень (-,502), точних задумів (-,499), рішень про відповідність задуму умовам задачі (-,317) та ігнорування нормативних стандартів (-,637).

Творчість у групі політиків полягає у вираженій та збалансованій концентрації на знайомій (,797) та незнайомій (,655) частинах задачі; в інтелектуальній готовності розв'язувати нові задачі (,388); неявних знаннях (,325); уточненнях та прийнятті рішень про прийнятність (,376); тактиці орієнтації на значення (,381), поступовості розв'язку (,335). За відсутності неясних задумів (-,561), припущень (-,637), пояснень (-,322), еталонних розв'язків (-,324).

Здогадка у політичному мисленні політиків зумовлюється: операціями синтезу (,579), узагальнення (,508), зв'язністю та послідовністю думок (,402); тактиками орієнтації на смисли (,320) та концентрації на менш знайомих частинах задачі (,310).

У групі учасників Майдану фактори мають дещо інше змістове навантаження. Інтуїтивність політичного мислення полягає: у виокремленні суперечностей (516), знанні про незнання (,512); операціях узагальнення (,885), диференціювання (,595), порівняння (,589); тактиках структурно-функціональної орієнтації (,480), збалансованій концентрації на знайомій (,912) та на менш знайомій (,821) частині задачі; зв'язності та послідовності думок (,401). І водночас відсутності смислів власне політичної діяльності (-,808), нормативних смислів (-,715), особистісних смислів (-,467), формування смислів на основі суб'єктивних

значень (-,508), формування суб'єктивних значень на основі смислів (-,511), тактики орієнтування на смисли (-,621), знання про знання (-,307), впевненості (-,566) – усе це свідчить про виражену ірраціональність політичного буденного мислення (див. 6.3).

Ірраціональність політичної дійсності, а отже і потенційна неусвідомлюваність її актором реалізується в політичних доктринах та ідеологіях. Т. Парсонс зазначав, що політична влада існує як символ. Вона є настільки значущою, наскільки дозволяє чогось досягти. Влада не має безпосередньої корисності, як і у грошей, у неї немає споживчої вартості, а є лише мінова вартість. Влада обмінюється на дещо цінне з точки зору суспільства, наприклад на підкорення, законопослушання (Т. Парсонс), ілюзії «стабільності», «порядку» та ін.

Пропаганда завжди звертається до розуму і почуттів актора. Рациональна складова політичної свідомості більше відповідає політичній доктрині, яка відображується у статутах, конституції, деклараціях, договорах). Вона звернена до розуму і забезпечує довіру («креденда» за Г. Лассвеллом) до влади на когнітивному рівні. «Міранда» (міраж) існує як сукупність міфів, ритуалів та ін. Вона містить специфічні комунікативні засоби: гасла, символи (наприклад, прапор, гімн, особа, що очолює рух), що апелюють до ірраціональної, емоційної сфери індивіда, спонукуючи та підтримуючи почуття лояльності до влади.

Творчість у групі учасників Майдану полягає в переважанні умовних (,850) та оригінальних (,801) розв'язків та розв'язків за принципом комбінування (,337). Здогадка зумовлювалася наявністю процедурних знань (,311), раптовими знахідками (,814) та відсутністю поступовості розв'язку (-,353).

Рациональність у студентів-учасників Майдану полягає: у розв'язках за принципом комбінування (,530), спрямованості на результат (,494), вдалій постановці задачі (,355), настирливості (,347); тактиках трансформації (,330) та інтеграції (,300). За відсутності синтезування (-,391) та орієнтації на нормативні стандарти (-,330). До речі, що співвідноситься з цими ж параметрами у групі політиків. Вірогідно, це свідчить про виконання акторами обох груп реальної політичної діяльності, проте на різних рівнях – фаховому та буденному.

Відомо, що політична діяльність є, насамперед, ціннісно-мотиваційно зумовленою. М. Вебер зауважував, що будь-яка ціннісна рациональність (наприклад, орієнтація на мораль як на самодостатню цінність) є ірраціональною. Суто традиційна дія, як і афективна, знаходиться згідно з цілераціональним мисленням на межі, а часто навіть поза межею того, що може бути названо осмисленим та усвідомленим. Цілераціональність за М. Вебером є абстракцією, тобто тим випадком, який не існує в реальності. «У реальності ми маємо справу з комбінацією орієнтацій на цілераціональність, цінності, традиції» [1, с. 630].

До числа «екстрараціональних компонентів» І. Дрор причисляє морально-психологічні мотиви (які пов'язані з інтуїцією та уявою), ціннісні орієнтири. Вони «мають відігравати значну, суттєву і позитивну роль в оптимальному варіанті прийняття політичних рішень, правда, скоріше як доповнення до сильно просунутих рациональних компонентів, але не заміняючи їх при цьому» [16, с.157].

Ціннісно-орієнтувальна функція у політичному мисленні виявилася здебільшого ірраціональною, що здійснюється завдяки смислу, як «відношенням між суб'єктом і об'єктом або явищем дійсності, яке визначається місцем об'єкта

(явища) в житті суб'єкта, виокремлює цей об'єкт (явище) в образі світу і втілюється в особистісних структурах, що регулюють поведінку суб'єкта відносно даного об'єкта» [5, с. 114]. Саме «поняття смислу, виводячи аналіз за межі свідомості, у площину життєвого світу, дозволяє перебороти бінарну опозицію афекту та інтелекту, пізнання і почуття» [5, с. 165].

Нами виокремлено фактор «еталон», який свідчить про зв'язок здогадки (,643), розв'язку за принципом аналогізування (,366) та еталонних, а отже ідеальних ціннісних суспільно-політичних конструктів у свідомості актора (,311). Це співзвучно з результатами досліджень, наприклад математичного мислення, про те, що аналогія має чимале значення в інтуїтивному мисленні (Д. Пойа, 1976) та існує як механізм.

Здатність до конструювання контекстуальної полімодальності ситуації виявляється, якщо розглянути конкретні мисленнєві дії. Тобто те як актор підходить до ситуації (а потім і задачі), у який спосіб окремі складові і властивості суспільно-політичного факту виокремлює та як вони пов'язані із загальним пошуковим напрямом. Наведемо фрагмент протоколу студента-учасника Майдану: «я відчуваю, що проблема ... ситуація полягає в тому, що у нас є корупція, є чинне законодавство ... це не правовий простір, це щось інше і тому коментувати це щось інше, яке не підпадає під дію норм основного закону та чинного законодавства – дуже складно. Мабуть якась логіка є при владі. Мабуть, логіка є у опозиції. Жодна на мій погляд – сьогодні не проглядається»; «... Чому я маю робити саме так? ... кроки влади зовсім незрозумілі, їхній зміст, напрям, увесь процес є алогічними у даній політичній ситуації ... взагалі враження, що ситуація тече довільно, хоча якщо влада є, то як говорив російський генерал Лебедь «у нас бардак це такий спеціально організований порядок» ... то можливо слід з'ясувати для чого це робиться і хто має зиски? ...».

Такі роздуми призводять до так званого правильного чи навіть доведеного результату розуміння ситуації. Проте сам цей результат не гарантує релевантного, глибокого і панорамного розуміння ситуації і лише частково прояснює суспільно-політичні факти та їхні взаємозв'язки. У політиці така ситуація є маніпулятивною, оскільки у актора виникає враження причетності до ситуації, важливості тих дій, які він вчиняє (наприклад, протистояння студентів позиції батьків, які забороняли йти на Майдан і водночас, неусвідомлення обмеженості ресурсів своєї політичної діяльності – «співатиму гімн», «завойовуватимемо владу» тощо). Тобто актор не бачить полімодальності смислів ситуації і об'єктивного значення своїх дій, оскільки не усвідомлює інших контекстів їхньої інтерпретації. Завдяки політичним символам, ідеології контексти можуть бути сформульовані достатньо широко. Намагання актора зрозуміти події реалізується пропагандою, «яка поєднує діяльність вождів зі стратегіями народної боротьби» (Рукетт М.-Л., 2010), коли навіть політичну еліту можна поставити під такий спрямований потік інформації, яка розумітиме події, проте гарантовано хибно.

Висновки. Функціонування актора в у межах умов війни та миру актуалізує ірраціональні складові політичного мислення, внаслідок чого воно стає здебільшого інтуїтивно-буденним. Існування інтуїції як пізнавальної функції політичного мислення зумовлюється як природою психічного, так і об'єктивною політичною дійсністю. Інтуїція супроводжує увесь пошуковий процес розв'язання

політичних задач маючи різну міру вираженості на різних його субетапах. Вона має прояв у неявному знанні, інтелектуальній рефлексії, неясних задумках, системі смислів та значень, здогадках, досвіді, знаннях про незнання та у знаннях про знання. У результаті дослідження виокремлено фактори пошукового процесу («інтуїція», «творчість», «раціональність», «еталон»), які навантажуються різними змінними. Причому останні мають різне значення та своєрідну ієрархічну організацію. Тобто інтуїтивність політичного мислення зумовлюється особливостями організації політичного мислення актора та типом політичної задачі, а ширше – діяльності, у якій він функціонує.

Список використаних джерел

1. Бунге М. Интуиция и наука/ М. Бунге. – М.: Прогресс, 1967. – 187с.
2. Бакеева Е. В. Апофатическое мышление как «метод» понимания / Е. В. Бакеева // Известия Уральского гос. ун-та 2004. - № 9. – С.42.
3. Вебер М. Избранные произведения / Под ред. Ю. Н. Давыдова / М. Вебер. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с. – С. 630.
4. Знаков В. В. Мышление, самосознание и самопонимание / Вестник Московского университета / В. В. Знаков. – Серия 14. Психология. – 2008. – № 2. – С. 74 –86.
5. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2007. – 511 с.
6. Пойа Д. Математическое открытие / Д. Пойа. – М.: Наука, 1976. – 336 с.
7. Попович М. Червоне століття / М. Попович. – К. АртЕк, 2007. – 888 с. – С. 227.
8. Психологія масової політичної свідомості та поведінки / Відп. ред В. О. Васютинський. – К.: Вид-во «ДОК-К», 1997. – 164 с.
9. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М., 1946. – С. 9.
10. Рубинштейн С. Л. Основы психологии. В 2-х томах: Т.1. / С. Л. Рубинштейн. – М., 1989. – С. 202.
11. Саймон Г. Рациональность как процесс и продукт мышления / Г. Саймон // Альманах THESIS. – 1993. – № 5. – Мир Человека. – С. 16-37.
12. Смутьсон М. Л. Психологія розвитку інтелекту. Монографія / М. Л. Смутьсон. – К.: Нора-Друк, 2003. – С. 298 с. – С. 77.
13. Траверсе Т. М. Політична психологія / Т. М. Траверсе. – К.: Парламентське видавництво, 2013. – 240 с.
14. Троссей Б. Знания и решение задачи: репрезентации научных понятий // Когнитивное обучение: современное состояние и перспективы / Под ред. Т. Галукиной, Э. Лоурера / Б. Троссей, П. Розенцвейг. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 1997. – С. 165–189.
15. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования М. А. Холодная. – М. – Томск: Изд-во Томск. ун-та; 1997. – С. 156.
16. Dror Y. Mudding Through – ‘Science’ or Intertia / Y. Dror // Public Administration Review, 1964. – № 24. – P. 157.

Отримано 16.11.2015 р.